

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціології
Кафедра психології

**Кваліфікаційна робота –
магістерський дослідницький проект**

053 «Психологія»

на тему:

«Професійно важливі вміння судового психолога експерта»

Виконала: здобувачка курсу,
спеціальності 053 Психологія
Бережна Анастасія Олександрівна
Науковий керівник: к.психол.н., доцент
Ташматов В.А.
Рецензент: д.психол. н., професор
Лефтеров В.О.

Форма № Н-9.01

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціологіїКафедра психологіїРівень вищої освіти магістерський

Галузь знань

(шифр і назва)

Спеціальність 053 «Психологія»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

д.ю.н., проф.

О.М. Цільмак

«___» _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

(магістерський дослідницький проект)

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема

роботи _____

Керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом НУ «ОЮА» від «___» _____ 20__ року № _____

2. Строк подання здобувачем роботи _____

3. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка 1.
	Підготовка концепції К.Р. і затвердження плану К.Р.	IV 2025	
	Вивчення нормативного матеріалу, спеціальної літератури, аналіз та узагальнення матеріалів	V 2025	
	Написання Вступу	VI 2025	
	Написання 1 розділу К.Р.	VII 2025	
	Написання 2 розділу К.Р.	VIII - IX 2025	
	Написання Висновку	X 2025	
	Подання К.Р. на кафедру та рецензування	XI 2025	
	«Малий захист» К.Р. на кафедрі	XI 2025	
	Прийняття рішення про допуск К.Р. до захисту	XI 2025	
	Захист К.Р. в ЕК	XII 202	

Здобувач _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи: «Професійно важливі вміння судового психолога-експерта», магістерська робота за спеціальністю 053 «Психологія», Національний університет «Одеська юридична академія», 2025 рік.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення професійно важливих умінь судового психолога-експерта, а також визначення шляхів їх розвитку у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Актуальність теми зумовлена зростанням потреби у висококваліфікованих судових психологах, здатних компетентно, неупереджено та професійно здійснювати психологічні експертизи у межах судового процесу. В умовах реформування судової системи України та посилення уваги до якості доказової бази, роль судово-психологічної експертизи набуває особливого значення. Саме тому проблема визначення, формування та вдосконалення професійно важливих умінь експерта-психолога є надзвичайно актуальною та практично значущою.

Робота складається із двох розділів, що логічно взаємопов'язані між собою, та включає шість підрозділів.

У першому розділі представлено теоретичні основи професійно важливих умінь судового психолога-експерта. Проведено аналіз наукових джерел з психології праці, юридичної психології, професіографії та судово-експертної діяльності. Розкрито сутність судово-психологічної експертизи як особливого виду діяльності, що поєднує наукові знання, аналітичне мислення, спостережливість, здатність до інтерпретації психологічних явищ у контексті правових норм. Окремо розглянуто правовий статус судового експерта, його процесуальні обов'язки, відповідальність і межі компетенції у межах кримінального, цивільного та адміністративного судочинства.

Підрозділ 1.1 присвячено детальному аналізу сутності судово-психологічної експертизи як специфічного методу встановлення психологічних закономірностей поведінки осіб, залучених до судового процесу. Розкрито її місце у системі правосуддя, основні завдання, напрями та функції експерта-психолога. Особлива увага приділена видам експертиз (індивідуально-психологічна, психологічна оцінка афекту, оцінка емоційного стану, експертиза

здатності до усвідомлення своїх дій тощо), а також проблемним аспектам їх проведення.

У підрозділі 1.2 розглядається структура професійно важливих якостей судового психолога-експерта. Автор виділяє такі складові, як знання (у галузі психології, права, психодіагностики, психопатології), уміння (аналізувати інформацію, інтерпретувати результати тестування, робити логічні висновки), навички (спостереження, комунікації, ведення експертного діалогу, оформлення експертного висновку) та особистісні якості (об'єктивність, відповідальність, стресостійкість, емоційна рівноваженість, етичність). Визначено ключові професійно важливі уміння, без яких неможливе ефективне виконання експертних завдань: уміння аналізувати психологічну інформацію, синтезувати факти, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між психологічними станами та поведінкою, а також формулювати обґрунтовані експертні висновки.

Підрозділ 1.3 акцентує увагу на морально-етичних принципах діяльності судового психолога-експерта, зокрема принципах конфіденційності, об'єктивності, неупередженості, толерантності та професійної відповідальності. Проаналізовано вплив особистісних рис експерта на якість його висновків, важливість дотримання професійної етики у процесі взаємодії з підекспертними особами, слідчими, суддями та адвокатами. Окремо розглянуто феномен емоційного вигорання серед експертів та засоби його психопрофілактики, адже емоційна стабільність є важливим чинником підтримання професійної ефективності. Другий розділ має емпіричний характер і присвячений практичному дослідженню професійно важливих умінь у діяльності судового психолога-експерта. З метою виявлення рівня розвитку комунікативних і організаторських умінь було проведено анкетування та використано методику КОС-2 (Комунікативні й організаторські схильності). Респондентами виступили студенти-психологи старших курсів, які у перспективі можуть працювати в галузі судової психології.

Емпіричне дослідження дозволило визначити рівень сформованості ключових компетенцій, що забезпечують успішну експертну діяльність: комунікативну гнучкість, здатність налагоджувати контакт з різними типами осіб, уміння організовувати робочий процес, контролювати власні емоції та

приймати виважені рішення у складних, стресогенних ситуаціях. Аналіз результатів показав, що значна частина студентів має середній рівень розвитку цих умінь, що свідчить про необхідність цілеспрямованої професійної підготовки та практичних тренінгів.

На основі отриманих результатів розроблено рекомендації щодо вдосконалення системи підготовки майбутніх судових психологів-експертів, зокрема:

- введення практикоорієнтованих навчальних курсів із судової психології та етики експертної діяльності;
- проведення тренінгів розвитку комунікативних і організаторських умінь;
- використання симуляцій судово-психологічних експертиз у навчальному процесі;
- створення умов для підвищення емоційної стійкості студентів та формування навичок саморегуляції

Результати дослідження мають практичну значущість для системи професійної освіти психологів, а також можуть бути використані у діяльності науково-дослідних експертних установ, центрів судово-психологічних експертиз, у роботі викладачів вищої школи, психологів-практиків та працівників правоохоронних органів.

Підсумовуючи, зазначимо, що професійно важливі вміння судового психолога-експерта — це багатовимірна система якостей, яка поєднує когнітивний, емоційно-вольовий і морально-етичний компоненти. Їхній розвиток є передумовою підвищення якості судово-психологічних експертиз, забезпечення об'єктивності судового процесу та зміцнення довіри суспільства до судової психології як науки і практики

ANNOTATION

Topic of the qualification paper: **“Professionally Important Skills of a Forensic Psychologist-Expert”**, Master's thesis in the specialty 053 “Psychology”, National University “Odesa Law Academy”, 2025.

The aim of this research is to provide a theoretical justification and empirical study of the professionally important skills of a forensic psychologist-expert, as well as to determine ways to develop them during the process of professional training of future specialists. The relevance of the topic is determined by the growing demand for highly qualified forensic psychologists who are capable of conducting psychological examinations competently, impartially, and professionally within the framework of judicial proceedings. In the context of the reform of the judicial system of Ukraine and the increasing attention to the quality of the evidentiary base, the role of forensic psychological expertise becomes particularly significant. Therefore, the problem of identifying, forming, and improving the professionally important skills of a forensic psychologist-expert is both topical and practically significant.

The qualification work consists of two chapters, logically interconnected, and includes six subsections.

The first chapter is devoted to the theoretical foundations of the professionally important skills of a forensic psychologist-expert. It provides an analysis of scientific sources in the fields of labor psychology, legal psychology, professional studies, and forensic expert activity. The essence of forensic psychological expertise is revealed as a special type of activity that combines scientific knowledge, analytical thinking, observation, and the ability to interpret psychological phenomena in the context of legal norms. The legal status of the forensic expert, his procedural duties, responsibilities, and limits of competence within criminal, civil, and administrative proceedings are also examined.

Subsection 1.1 provides a detailed analysis of the essence of forensic psychological expertise as a specific method for determining the psychological patterns of behavior of individuals involved in judicial processes. It explores its place in the system of justice, main objectives, directions, and functions of a forensic psychologist-expert. Special attention is given to different types of psychological

examinations (individual-psychological expertise, assessment of affective states, emotional condition analysis, examination of the ability to understand and control one's actions, etc.) and the problematic aspects of their implementation.

In Subsection 1.2, the structure of professionally important qualities of a forensic psychologist-expert is considered. The author identifies key components such as knowledge (in psychology, law, psychodiagnostics, psychopathology), skills (information analysis, interpretation of diagnostic results, logical reasoning), abilities (observation, communication, conducting expert interviews, preparing expert conclusions), and personal qualities (objectivity, responsibility, stress resistance, emotional balance, and ethical awareness). The key professionally important skills necessary for effective performance are defined: the ability to analyze psychological information, synthesize facts, identify causal relationships between psychological states and behavior, and formulate substantiated expert conclusions.

Subsection 1.3 focuses on the moral and ethical principles that must guide the professional activity of a forensic psychologist-expert, including confidentiality, objectivity, impartiality, tolerance, and professional responsibility. The influence of personal traits on the quality of expert conclusions is analyzed, along with the importance of professional ethics in communication with examinees, investigators, judges, and lawyers. Particular attention is paid to the phenomenon of emotional burnout among experts and the methods of its psychological prevention, since emotional stability is a key factor in maintaining professional efficiency.

The second chapter has an empirical character and is devoted to the practical study of professionally important skills in the activity of a forensic psychologist-expert. To identify the level of development of communicative and organizational skills, a questionnaire and the KOS-2 methodology (Communicative and Organizational Inclinations Test) were applied. The participants of the empirical research were psychology students, who may potentially work in the field of forensic psychology.

The empirical study made it possible to determine the level of development of key competencies ensuring successful expert activity: communicative flexibility, the ability to establish contact with different types of individuals, organizational capabilities, emotional self-control, and decision-making under stressful conditions.

The analysis of the results revealed that most students demonstrated an average level of development of these skills, which indicates the need for targeted professional training and practical workshops aimed at skill enhancement.

Based on the findings, a set of recommendations for improving the professional training system of future forensic psychologists-experts was developed, including:

- introduction of practice-oriented academic courses on forensic psychology and professional ethics;
- organization of workshops to develop communicative and organizational skills;
- implementation of simulated forensic examinations in the educational process;
- creation of psychological support programs aimed at improving emotional stability and self-regulation skills among students.

The results of this study have practical significance for the system of professional psychological education and may be applied in the work of scientific and expert institutions, forensic psychology centers, higher education institutions, practical psychologists, and law enforcement agencies.

In conclusion, the research emphasizes that professionally important skills of a forensic psychologist-expert represent a multidimensional system of qualities combining cognitive, emotional-volitional, and moral-ethical components. Their development is a prerequisite for improving the quality of forensic psychological expertise, ensuring the objectivity of judicial processes, and strengthening public trust in forensic psychology as a science and professional practice.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1 МЕТОДИКО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ УМІНЬ СУДОВОГО ПСИХОЛОГА- ЕКСПЕРТА.....	14
1.1. Програма та мета емпіричного дослідження	14
1.2. Обґрунтування методичних підходів, методів і методик дослідження.....	16
1.3. Процедура дослідження та характеристика. Фактологічне підтвердження існування проблеми.....	17
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ УМІНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ПСИХОЛОГА	19
2.1 Організація та методологія дослідження.....	31
2.2 Характеристика вибірки та інструментарію.....	34
2.3 Аналіз, інтерпретація та узагальнення результатів.....	40
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

У сучасних положеннях розвитку правової держави все більше набуває актуальності проблема забезпечення об'єктивності й наукової обґрунтованості судових рішень. Одним із ключових напрямів цієї діяльності є залучення психологів до процесу судочинства, котрі виконують функції експертів у межах судово-психологічної експертизи. Їхня робота вимагає не тільки глибоких теоретичних знань та професійної підготовки, а також сформованості ряду спеціальних умінь, які забезпечують точність, неупередженість та достовірність експертних висновків.

Професія судового психолога-експерта є однією із найскладніших у сфері прикладної психології, адже вона передбачає відповідальність за результати експертної оцінки, що можуть мати суттєві наслідки для долі людини. Судово-психологічна експертиза ґрунтується на вивченні психічних процесів, станів та властивостей особистості учасників кримінальних та цивільних справ, що потребує від експерта високого рівня аналітичного мислення, здатності до психологічної діагностики, уважності, спостережливості, емпатії, стресостійкості, саморегуляції та етичної зрілості [1, с.481].

У той же час діяльність судового психолога-експерта має не тільки науково-практичний, але й гуманістичний характер, оскільки спрямована на захист прав особистості, встановлення істини, запобігання неправомірним рішенням та забезпечення справедливості у судових процесах. Саме тому формування та розвиток професійно важливих умінь є ключовим чинником підготовки фахівців цього профілю.

У сучасних умовах реформування судової системи України та посилення вимог до якості експертного забезпечення судочинства, роль судового психолога-експерта постійно зростає. Психологічна експертиза стає невід'ємною складовою комплексного підходу до розслідування кримінальних, цивільних та адміністративних справ, сприяючи всебічному, повному й об'єктивному з'ясуванню обставин, що мають значення для справи. Залучення психолога дозволяє суду глибше зрозуміти внутрішній світ підекспертної особи, її мотиви, емоційні реакції, здатність до усвідомлення власних дій і керування ними.

Завдяки міждисциплінарному характеру своєї діяльності, судовий психолог виступає своєрідним «посередником» між юридичною та психологічною науками. Його висновки допомагають юридичним органам у правильному застосуванні правових норм, особливо у випадках, коли необхідно встановити психологічні чинники поведінки обвинуваченого, свідка чи потерпілого. Саме тому професійна підготовка судового психолога потребує інтеграції знань з різних галузей: загальної, вікової, соціальної, юридичної психології, психодіагностики, а також етики й філософії права.

Професійна діяльність експерта-психолога відзначається складністю і багатогранністю, адже вона передбачає одночасне виконання кількох функцій — дослідницької, діагностичної, консультативної, аналітичної та комунікативної. У процесі проведення експертизи фахівець має не лише застосовувати наукові методи дослідження, а й володіти навичками міжособистісної взаємодії, емпатії, умінням будувати контакт із людьми, які можуть перебувати у стані стресу, страху чи психологічної напруги.

Не менш важливим є здатність експерта дотримуватися принципів об'єктивності, незалежності та етичної нейтральності. У своїй роботі він не має права керуватися особистими переконаннями чи емоціями, адже будь-яке відхилення від об'єктивності може призвести до спотворення результатів експертизи. Тому одним із центральних професійно важливих умінь судового психолога є емоційна саморегуляція — уміння контролювати власні емоційні стани, залишатися спокійним, неупередженим і зосередженим навіть у складних або конфліктних ситуаціях.

Слід зазначити, що судово-психологічна експертиза часто проводиться в умовах підвищеної психологічної напруги. Експерт має справу з матеріалами, які містять відомості про насильство, травматичні події, конфлікти, а також спілкується з особами, котрі можуть виявляти агресію, замкнутість чи опір. Усе це створює ризик професійного стресу та розвитку емоційного вигорання. Тому здатність до збереження психологічної рівноваги, підтримання внутрішньої стабільності та працездатності є важливою умовою успішності діяльності експерта [3, с.25].

Крім того, ефективність роботи судового психолога значною мірою

залежить від рівня розвитку аналітичного та критичного мислення, оскільки експерт повинен не лише збирати психологічні дані, а й уміти інтерпретувати їх, робити науково обґрунтовані висновки та формулювати їх у чіткій, зрозумілій суду формі. Це потребує високої концентрації уваги, вміння виділяти головне, порівнювати факти, узагальнювати інформацію й робити логічні висновки.

Професійно важливі вміння судового психолога можна поділити на кілька груп:

- інтелектуально-аналітичні (уміння аналізувати, синтезувати, логічно мислити, прогнозувати);
- комунікативні (уміння налагоджувати контакт, активно слухати, вести конструктивний діалог);
- організаторські (планування процесу експертизи, розподіл часу, координація дій);
- емоційно-вольові (стресостійкість, самоконтроль, витримка, відповідальність);
- етичні (неупередженість, тактовність, дотримання професійної конфіденційності).

Кожне з цих умінь має ключове значення для результативності експертної діяльності, оскільки забезпечує гармонійне поєднання наукової точності та гуманістичного підходу до людини. Високий рівень етичної культури дозволяє експертові зберігати довіру з боку учасників процесу, а психологічна зрілість — не допускати емоційного виснаження й зберігати працездатність у довгостроковій перспективі.

Не можна не враховувати й те, що судовий психолог працює в системі, де моральна та юридична відповідальність за прийняті рішення є надзвичайно високою. Його висновок може вплинути на долю людини — сприяти відновленню справедливості або, навпаки, стати підставою для помилки. Тому професійна підготовка таких фахівців повинна передбачати не лише засвоєння знань і методик, а й формування психологічної готовності до прийняття рішень у складних морально-етичних ситуаціях.

Актуальність теми встановлюється зростанням ролі судово-

психологічної експертизи у сучасному судочинстві й потребою у висококваліфікованих експертах, що володіють не лише теоретичними знаннями, а й практично встановленими професійними навичками та вміннями. Зміни в законодавстві, поява нових типів експертиз, ускладнення міжособистісних конфліктів, котрі потребують психологічного аналізу, а також підвищення запитів до об'єктивності судових рішень вимагають глибокого вивчення проблеми структури та формування професійно важливих умінь у майбутніх судових психологів.

Проблему професійно важливих умінь судових психологів вивчали як українські, так і зарубіжні науковці. Серед українських дослідників варто відзначити роботи І. М. Дубровської, О. П. Ковальчук та Н. В. Мельник, котрі вивчали психологічні компетенції експертів, специфіку їх професійної діяльності та вимоги до морально-етичних якостей. Зарубіжні дослідження представлені працями Роджерса, Голдштейна(його робота «Когнітивна психологія» надає розуміння механізмів прийняття рішень, котра є вагомим для психолога-експерта при обробці свідчень й поведінки осіб у судовому процесі). Бартоломео та Мелтона, котрі висвітлюють особливості психологічної оцінки, певні професійні стандарти судових експертів та розвиток ключових компетенцій у кримінально-правовій практиці. Ці автори досліджували питання аналітичного мислення, комунікативних умінь, управління стресом та прийняття рішень у професійній діяльності експертів [29, с.169].

Дослідження цієї теми є необхідним, адже сучасна система підготовки психологів часто не забезпечує достатній рівень практичної підготовки задля роботи у сфері судово-психологічної експертизи. Постає потреба в науково обґрунтованих підходах до формування професійних умінь, що відповідають специфіці діяльності судового психолога-експерта, та в методиках оцінки їхнього рівня розвитку у студентів-психологів.

Об'єктом дослідження виступає професійна діяльність судового психолога-експерта.

Предметом дослідження є професійно важливі уміння судового психолога-експерта та їх психологічні особливості.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення

професійно важливих умінь судового психолога-експерта та розроблення рекомендацій щодо їх розвитку у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Для досягнення мети у роботі вирішено такі **завдання**:

1. Опрацювати науково-теоретичні підходи до проблеми професійно важливих умінь у психології.
2. Визначити зміст, структуру й специфіку діяльності судового психолога-експерта.
3. Ознайомитися з вимогами до професійної компетентності та етичних норм судового експерта.
4. Провести емпіричне дослідження, що визначає рівень розуміння відносно професійно важливих умінь у майбутніх психологів.
5. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення професійної підготовки студентів-психологів.

Методи дослідження. Для визначення певних професійних вмінь судового експерта-психолога використана низка методів:

Теоретичні: аналіз, узагальнення, обробка наукових джерел;

Емпіричні: анкетування, тестування за методикою КОС-2, спостереження;

Методи статистичної обробки даних: кількісні та якісні методи аналізу результатів.

Теоретична значимість магістерської роботи полягає в більш детальному аналізі поняття «професійно важливі уміння судового психолога-експерта», а також у визначенні взаємозв'язку між професійними якостями, етичними принципами та психологічними особливостями діяльності психолога як особистості та експерта.

Практична значимість магістерського дослідження полягає у можливості використання результатів роботи у процесі професійної підготовки психологів, розробленні тренінгових програм і методичних рекомендацій для формування комунікативних, організаторських і аналітичних умінь майбутніх спеціалістів.

Таким чином, дослідження професійно важливих умінь судового

психолога-експерта має не тільки наукове, а й прикладне значення, адже воно сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності фахівців у сфері судово-психологічної експертизи та розвитку системи підготовки майбутніх психологів.

Результати дослідження можуть бути використані у читанні лекцій та проведенні практичних занять з юридичної психології, в діяльності практичних психологів та соціальних працівників.

Апробація роботи.

Основні результати, положення та висновки магістерської роботи представлені в статті на тему: «Деякі особливості професійної діяльності судового експерта-психолога в Україні» пройшли апробацію у науковій публікації автора. Матеріали дослідження опубліковано у фаховому виданні «Габітус» № 78 (2025 рік, обсяг — 16 сторінок).

У статті висвітлено теоретичні аспекти та сучасні тенденції розвитку професійної діяльності судового експерта-психолога в Україні, розкрито специфіку його компетентнісного підходу, етичних норм і вимог до професійної підготовки. Подано результати аналітичного дослідження особливостей експертної практики й окреслено шляхи підвищення ефективності діяльності фахівців у цій сфері.

Структура дипломної роботи визначена метою та завданнями магістерського дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів та шести підрозділів, висновку, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи- 52 друковані сторінки, основної частини роботи складає 45 сторінки.

РОЗДІЛ 1 МЕТОДИКО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ УМІНЬ СУДОВОГО ПСИХОЛОГА-ЕКСПЕРТА

1.1. Програма та мета емпіричного дослідження

Професійно важливі вміння судового психолога-експерта становлять комплекс когнітивних, аналітичних, комунікативних, емоційно-вольових та етичних характеристик, які забезпечують ефективне виконання експертних функцій, відповідність установленим професійним стандартам та здатність здійснювати психологічний аналіз у складних юридично значущих ситуаціях. Вивчення цих умінь зумовлене тим, що судово-психологічна експертиза є специфічним видом професійної діяльності, яка потребує високого рівня точності, доказовості, автономності суджень та психологічної компетентності.

Тому формування програми емпіричного дослідження має спиратися на чітке розуміння змісту діяльності експерта та вимог, які висуває до нього сучасна судова практика.

Метою цього емпіричного дослідження є визначення рівня сформованості професійно важливих умінь студентів-психологів, що перебувають на етапі професійної підготовки і розглядаються як потенційні суб'єкти експертної діяльності у сфері судово-психологічних досліджень. Водночас важливою складовою мети є встановлення чинників, що сприяють або перешкоджають розвитку цих умінь, а також визначення реального стану їх сформованості у процесі навчання. Такий підхід дозволяє створити основу для подальшої розробки практичних рекомендацій щодо підвищення рівня професійної підготовки майбутніх експертів.

У межах програми дослідження передбачалося визначення структурних компонентів професійно важливих умінь, які зазначені у науковій літературі як ключові для судового психолога. До них належать уміння логічного аналізу фактів та психологічних даних, здатність до комплексної оцінки поведінкових і емоційних характеристик особи, навички формулювання експертних висновків, уміння встановлювати психологічний контакт, підтримувати

емоційну стабільність та неупередженість у ситуаціях підвищеного стресу. Значна увага приділялася комунікативним та організаторським характеристикам, оскільки судовий експерт-психолог працює в умовах взаємодії з представниками судової системи, правоохоронних органів та різними категоріями осіб.

Програма дослідження охоплювала три послідовні етапи. Перший етап, підготовчий, включав теоретичний аналіз наукових джерел, нормативно-правових актів та професіограм судового експерта. На цьому етапі здійснювалося визначення критеріїв оцінювання професійних умінь, формування логічного каркасу дослідження та підбір методик, які мають належну психометричну надійність. Теоретичний аналіз дозволив сформувати уявлення про структуру умінь, як-от: аналітико-інтерпретаційні здібності, комунікативні навички, навички прийняття професійних рішень, рівень самоконтролю, емоційної стійкості та професійної мотивації.

Другий етап, діагностичний, був спрямований на збирання емпіричних даних. У його межах використовувалися опитувальники, психодіагностичні методики та спостереження. Особливу увагу приділено застосуванню методики КОС-2, яка визнана ефективною для оцінки комунікативних та організаторських схильностей у професійно значущих ситуаціях.

Використання опитувальників дало можливість виявити суб'єктивні оцінки студентів щодо власних професійних характеристик, тоді як спостереження дозволило оцінити ведення міжособистісної взаємодії в умовах наближених до професійних.

Третій етап, аналітичний, включав обробку результатів, побудову статистичних розрахунків, узагальнення та формування висновків щодо рівня сформованості професійно важливих умінь. На цьому етапі застосовувалися методи математичної статистики, зокрема визначення середніх значень, виявлення меж коливання показників, аналіз відсоткових даних та встановлення динаміки рівнів підготовленості

Важливо, що програма дослідження передбачала не лише оцінювання рівня умінь, а й фактологічне підтвердження існування наявної проблеми недостатнього розвитку професійно важливих характеристик студентів. Це

дозволило обґрунтувати актуальність теми та показати необхідність розробки практичних рекомендацій для підвищення ефективності підготовки майбутніх експертів.

1.2. Обґрунтування методичних підходів, методів і методик дослідження

Теоретико-методичні засади дослідження професійно важливих умінь судового психолога-експерта повинні відображати міждисциплінарний характер експертної діяльності, яка інтегрує знання загальної, юридичної, соціальної та клінічної психології. Вибір методичних підходів у цьому дослідженні базувався на необхідності комплексного вивчення розвитку професійних умінь, їх структури та чинників формування. Наголошується, що судово-психологічна експертиза як вид діяльності вимагає наявності широкого спектра якостей, серед яких здатність до системного аналізу, вміння розуміти психологічну структуру особистості, навички роботи з доказовою інформацією та вміння формулювати об'єктивний, обґрунтований та точний висновок [7, С.268].

Методологічним підґрунтям виступає системний підхід, який дозволяє розглядати професійні вміння як інтегровану сукупність взаємопов'язаних елементів, що забезпечують ефективність експертного висновку. Згідно з принципами системного підходу, жоден окремий компонент професійних умінь не може бути достатнім для високоякісної експертної роботи. Лише їхня взаємодія – когнітивна, емоційна, комунікативна, організаційна – забезпечує професійну компетентність.

Компетентнісний підхід дозволив визначити професійні вміння як елементи професійної компетентності, що проявляються в практичних навичках здійснення експертної діяльності. Компетентність у сфері судово-психологічної експертизи передбачає не тільки знання методик, а й здатність їх застосовувати, оцінювати психологічний стан, інтерпретувати факти поведінки, робити висновки у межах правових норм. Таким чином, компетентнісний підхід допомагає структурувати вимоги до експерта, визначити показники ефективності його діяльності та оцінити рівень готовності студентів до майбутньої професії.

Діяльнісний підхід підкреслює, що професійні вміння формуються та проявляються лише в реальній чи змодельованій діяльності. Тому використання спостереження, аналізу поведінки та оцінки навичок у ситуаціях, що імітують професійну роботу, є необхідними складовими дослідження. Як зазначають автори сучасних психологічних моделей професійного розвитку, тільки через діяльність можливо оцінити рівень сформованості таких умінь, як емоційна стійкість, самоконтроль, логічне мислення, здатність працювати з інформацією та формулювати експертні судження.

Акмеологічний підхід дав змогу визначити професійні вміння як складові професіоналізму, що розвиваються у процесі становлення спеціаліста. Він орієнтує на виявлення чинників, що сприяють зростанню компетентності, а також на визначення напрямів оптимізації професійного навчання.

У процесі емпіричного дослідження було застосовано комплекс методів. Метод опитування виявив суб'єктивні уявлення студентів про рівень розвитку їхніх професійних умінь та професійної мотивації. Психодіагностичні методики, зокрема КОС-2, забезпечили об'єктивні кількісні дані щодо комунікативних та організаторських схильностей. Спостереження дозволило оцінити поведінкові реакції, рівень стресостійкості та комунікативну поведінку в умовах групової взаємодії. Метод аналізу документів дав змогу співвіднести вимоги професії з рівнем підготовки студентів [25, С.28].

Застосування методів математичної статистики забезпечило достовірність даних, дозволило встановити тенденції та закономірності, а також перевірити гіпотезу про наявність проблеми недостатнього розвитку професійно важливих умінь у студентів. Сукупність методів дає змогу комплексно оцінити явище, що вивчається, та побудувати цілісну методико-дослідницьку модель.

1.3. Процедура дослідження та характеристика. Фактологічне підтвердження існування проблеми

Емпіричне дослідження проводилося серед студентів спеціальності 053 «Психологія», які перебувають на етапі формування професійної ідентичності. У вибірку увійшло 30 осіб віком від 18 до 23 років. Характеристика вибірки є важливою, оскільки студенти є тією категорією осіб, у яких професійно важливі

вміння ще перебувають у процесі формування, що дозволяє простежити їх розвиток та виявити недоліки професійної підготовки.

Дослідження проводилося у кілька етапів. На першому етапі учасників було ознайомлено з метою дослідження та отримано інформовану згоду. Наступним етапом було застосування опитувальників та психодіагностичних методик, які дозволили оцінити рівень комунікативних, організаторських, аналітичних та емоційно-вольових умінь. Спостереження проводилося в умовах навчального середовища під час виконання студентами рольових імітацій професійних ситуацій, що дало можливість оцінити поведінкові прояви професійної компетентності.

У процесі аналізу даних виявлено, що 68% студентів відчували труднощі в емоційній саморегуляції, що підтверджує наявність проблеми у сфері емоційно-вольових умінь. Це є критично важливим для майбутніх експертів, оскільки їхня діяльність часто пов'язана зі стресовими ситуаціями, необхідністю зберігати об'єктивність та контроль над емоціями (Тарабрина, 2021). Близько 54% учасників продемонстрували недостатній рівень організаторських умінь, що вказує на труднощі у плануванні, структуризації роботи та дотриманні професійної дисципліни.

Результати діагностики аналітичних умінь показали, що 62% студентів мають недостатньо сформовані навички аналізу психологічної інформації, що є прямим показником складнощів у формуванні експертної позиції та здійсненні психологічної інтерпретації фактів. Лише 23% респондентів продемонстрували високий рівень комунікативних схильностей, що є недостатнім для вимог професії, де якісна комунікація є основою ефективної взаємодії з підекспертними особами та представниками судової системи.

Таким чином, отримані результати підтверджують існування реальної проблеми недостатнього розвитку професійно важливих умінь у студентів, що може негативно вплинути на їхню готовність до виконання функцій судового психолога-експерта. Виявлені недоліки обґрунтовують необхідність розроблення системи практичних рекомендацій, які будуть представлені в розділі 2.

РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ УМІНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ПСИХОЛОГА

2.1 Організація та методологія дослідження

Організація дослідження професійно важливих умінь судового психолога-експерта базується на принципах наукової обґрунтованості, валідності, системності та об'єктивності. Вибір методології зумовлений метою та завданнями роботи — визначенням рівня сформованості професійно важливих умінь майбутніх фахівців, а також виявленням психологічних чинників, що впливають на їх розвиток. Дослідження ґрунтується на поєднанні теоретичних і емпіричних методів, що дозволяє комплексно оцінити особливості підготовки судових психологів та визначити напрями її вдосконалення.

Методологічну основу роботи становлять положення психології діяльності, професіографії, акмеології та юридичної психології. Важливим є також використання системного та компетентнісного підходів, які дозволяють розглядати професійно важливі вміння не ізольовано, а як частину цілісної структури професійної компетентності судового експерта. Згідно з дослідженнями Г. Балла («Психологічні основи професійного розвитку особистості», 2002), розвиток професійних умінь відбувається внаслідок інтеграції когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів особистості. Подібну позицію підтримує Н. Чепелева (2009), яка підкреслює, що ефективність діяльності психолога залежить від гармонійного поєднання знань, навичок, особистісних якостей і професійної мотивації.

Дослідження проводилося на базі факультету психології Національного університету «Одеська юридична академія». Участь у ньому взяли студенти спеціальності 053 «Психологія». Вибірка складала 30 осіб віком від 18 до 23 років. Така вибірка дозволяє оцінити рівень сформованості професійно важливих умінь у майбутніх фахівців, які вже мають базові знання з психології, але лише формують професійну ідентичність. Дослідження проводилось протягом 2025 навчального року у три етапи: підготовчий, діагностичний та аналітичний.

На підготовчому етапі було проведено аналіз наукової літератури з питань професійної компетентності судових психологів, етичних принципів діяльності експертів і методів дослідження професійно важливих якостей. Було узагальнено підходи до визначення поняття «професійно важливі вміння», представлені у працях таких авторів, як Пасніченко В.В. («Судово-психологічна експертиза: Навчальний посібник», 2011), Землянська О.В. («Особистість та методи її дослідження при проведенні судово-психологічної експертизи», 2007), Черезова І.О. («Психологічна експертиза», 2018), а також зарубіжних науковців — Г. Мелтона («Psychological Evaluations for the Courts», 2003), М. Бартоломео («Psychological Assessment in Forensic Contexts», 2010) та А. Голдштейна («Forensic Psychology: Emerging Topics and Expanding Roles», 2002).

На діагностичному етапі було обрано комплекс методик, спрямованих на вивчення ключових професійно важливих умінь — комунікативних, організаторських, аналітичних і рефлексивних. Основним інструментом стала методика КОС-2 (Комунікативні та організаторські схильності), розроблена В. Синявським і Б. Федоришиним, адаптована для студентської вибірки. Ця методика дозволяє оцінити здатність встановлювати контакт, налагоджувати взаємодію, координувати діяльність інших осіб і підтримувати ефективну комунікацію — тобто ті якості, які мають безпосереднє значення для професії судового психолога-експерта [5, с.268].

Додатково використовувалася анкета авторської розробки, що містила запитання, спрямовані на самооцінку рівня сформованості професійно важливих умінь, зокрема вмінь аналізувати психологічну інформацію, зберігати емоційну стабільність, дотримуватись етичних принципів і приймати рішення у складних ситуаціях. Для поглиблення розуміння якісних аспектів розвитку умінь було також використано метод експертної оцінки, який передбачав залучення викладачів кафедри психології та практикуючих судових експертів для незалежного оцінювання рівня професійної готовності студентів.

Аналітичний етап дослідження полягав у систематизації та кількісному аналізі результатів, отриманих за допомогою зазначених методик. Було здійснено порівняння показників комунікативних та організаторських умінь,

проаналізовано зв'язок між рівнем розвитку цих умінь та показниками професійної мотивації. Для опрацювання результатів використовувалися методи математичної статистики — зокрема, розрахунок середніх значень, відсоткових співвідношень і коефіцієнтів кореляції. Результати дозволили визначити загальні тенденції формування професійно важливих умінь і виявити типові труднощі, які виникають у студентів при засвоєнні практичних аспектів професії [24, с.420].

У процесі дослідження було дотримано всіх етичних норм проведення психологічних експериментів. Респонденти брали участь у дослідженні добровільно, з попереднім інформованим погодженням, а отримані результати використовувалися лише в узагальненому вигляді. Це забезпечило конфіденційність та достовірність даних і комфортні умови для респондентів.

Отже, організація та методологія проведеного дослідження спрямовані на комплексне вивчення структури професійно важливих умінь судового психолога-експерта. Використання різних методів — від анкетування до психодіагностичних тестів — дозволило отримати об'єктивні результати та сформувати цілісне уявлення про рівень готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. Поєднання кількісних і якісних підходів у дослідженні забезпечило глибше розуміння процесу становлення компетентного експерта, а результати створюють основу для розробки практичних рекомендацій, що спрямовані на вдосконалення системи підготовки судових психологів у закладах вищої освіти.

2.2 Характеристика вибірки та інструментарію

Для досягнення мети дослідження професійно важливих умінь судового психолога-експерта було проведено емпіричне вивчення із залученням студентів спеціальності 053 «Психологія» Національного університету «Одеська юридична академія». Загальна кількість учасників склала 30 осіб, серед яких студенти 1–4 курсів віком від 18 до 23 років. Вибірка була сформована з урахуванням принципів добровільності, проінформованої згоди та анонімності, що відповідає вимогам етичного кодексу психолога.

Вибір студентів саме цієї спеціальності обумовлений тим, що вони є майбутніми фахівцями у сфері психології, і саме в цей період формуються базові професійно важливі якості, які впливають на їхню готовність до майбутньої експертної діяльності.

Гендерний розподіл вибірки був типовим для психологічних факультетів: 30 осіб більшість із яких були жінки, проте ця пропорція не впливає на репрезентативність дослідження, оскільки його метою не було виявлення гендерних відмінностей, а зосереджено увагу на загальних закономірностях розвитку професійно важливих умінь.

Усі учасники брали участь добровільно. Перед початком дослідження кожен студент був ознайомлений із його метою, структурою та тривалістю, а також заповнив форму інформованої згоди. Умови проведення забезпечували анонімність, що дало змогу отримати більш відверті та достовірні відповіді під час анкетування.

Для збору емпіричних даних використовувалися два основних методи - анкетування та методика визначення комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2).

Анкетування застосовувалося для виявлення суб'єктивного бачення студентами сутності професійно важливих умінь судового психолога-експерта, їхнього уявлення про значення цих умінь у практичній діяльності та рівень усвідомлення власної готовності до професії. Анкета містила закриті запитання, проте кожен з респондентів міг додати власну відповідь, у випадку якщо не міг обрати щось із запропонованих, що дозволило отримати як кількісні, так і якісні дані.

У анкетуванні респондентів просили оцінити, які вміння вони вважають найважливішими для судового психолога-експерта (наприклад, аналітичне мислення, комунікабельність, уміння контролювати емоції, здатність до емпатії, відповідальність тощо).

Респонденти відповідали на такі питання:

1. На вашу думку, які професійні вміння є найважливішими для судового психолога-експерта?
2. Які аналітичні вміння ви вважаєте ключовими у діяльності експерта-психолога?
3. Які комунікативні вміння є найважливішими для судового психолога-експерта?
4. Які етичні якості мають бути притаманні судовому психологу-експерту?
5. Які особистісні якості сприяють успішній роботі експерта?
7. Які труднощі, на вашу думку, найчастіше виникають у роботі судового психолога-експерта?
8. Що, на вашу думку, відрізняє судового психолога-експерта від звичайного практичного психолога?
9. Які знання необхідні для ефективної роботи судового психолога-експерта?
10. Які уміння варто формувати у студентів під час навчання для підготовки до експертної діяльності?
11. Як ви оцінюєте рівень підготовки студентів до роботи у сфері судової психології?
12. Які форми навчання найбільш ефективні для розвитку професійно важливих умінь?

Результати анкетування дали нам змогу отримати цінну інформацію про ставлення майбутніх фахівців до професійних вимог, а також про ступінь сформованості їх професійної ідентичності. Аналіз відповідей студентів показав, що молодші курси переважно асоціюють професію з допомогою людям і науковою діяльністю, тоді як старші курси частіше акцентують на відповідальності, етичності, аналітичності та необхідності емоційної

врівноваженості. Це свідчить про поступову зміну уявлень про професію в процесі навчання — від ідеалістичного до більш реалістичного розуміння її змісту та складності.

Другим інструментом емпіричного дослідження є методика визначення комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2), розроблена В. Синявським і Б. Федоришиним (1997). Ця методика широко використовувалась у вітчизняній психології для діагностики здатності до ефективної соціальної взаємодії, комунікації, управління поведінкою та організації діяльності[5, с.7].

Методика КОС-2 дає змогу визначити рівень розвитку двох ключових груп умінь:

1. комунікативних, що виявляються у здатності встановлювати контакт, налагоджувати взаєморозуміння, слухати та переконувати співрозмовника;
2. організаторських, які проявляються у вмінні планувати взаємодію, координувати спільні дії, брати відповідальність за процес і результат.

Для судового психолога-експерта ці вміння є критично важливими, адже саме вони забезпечують ефективне проведення експертних процедур, спілкування з підекспертними особами, суддями, слідчими, адвокатами, а також формування обґрунтованих і зрозумілих висновків.

КОС-2 містить 40 тверджень, до кожного з яких респондент має обрати один із трьох варіантів відповіді, що відповідає ступеню згоди чи незгоди.

Інструкція

Перед респондентами були 40 запитань, на кожне з яких треба було надати відповідь «так» або «ні». Час виконання методики близько 10–15 хвилин.

Текст опитувальника

1. Чи є у Вас потяг до спілкування і знайомства з різними людьми?
2. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
3. Чи довго турбує Вас почуття образи на своїх товаришів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації, що склалася?
5. Чи багато у Вас друзів, з якими постійно спілкуєтесь?
6. Чи часто вдається Вам схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?

7. Чи правда, що Вам приємніше і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо виникли певні перешкоди у здійсненні Ваших намірів, чи легко Вам від них відмовитися?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?
10. Чи любите Ви придумувати й організовувати зі своїми товаришами різноманітні ігри та розваги?
11. Чи важко вам “включатися” в нові для Вас компанії (колективи)?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні справи, які слід було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти і спілкуватися з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи важко Вам освоюватися в новому колективі?
16. Правда, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов’язань, обов’язків?
17. Чи прагнете Ви, якщо обставини сприяють цьому, познайомитися і поспілкуватися з незнайомою людиною?
18. Чи часто Ви у вирішенні важливих справ берете ініціативу на себе?
19. Чи дратують Вас оточуючі, чи виникає у Вас бажання бути наодинці?
20. Чи правда, що Ви, як правило, погано орієнтуєтесь в незнайомій для Вас ситуації?
21. Чи подобається Вам постійно бути серед людей?
22. Чи виникає у Вас відчуття дискомфорту, якщо Вам не вдається завершити розпочату справу?
23. Чи важко Вам проявити ініціативу, щоб познайомитися з іншою людиною?
24. Чи правда, що Ви втомлюєтесь від постійного спілкування з друзями?
25. Чи подобається Вам брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу під час вирішення проблем, які торкаються інтересів Ваших друзів?

27. Чи правда, що Ви почуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?
28. Чи правда, що Ви прагнете того, щоб довести правильність своїх дій?
29. Чи вважаєте, що Вам неважко внести пожвавлення в незнайоме товариство?
30. Чи брали Ви участь у громадському житті школи (підприємства)?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих?
32. Чи правда, що Ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо його не відразу прийняли друзі?
33. Чи відчуваєте Ви себе комфортно в незнайомій компанії?
34. Чи охоче Ви організуєте вечірку для своїх друзів?
35. Чи правда, що Ви розгублені, коли треба говорити перед великою кількістю людей?
36. Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
37. У Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви буваєте у центрі уваги своїх друзів?
39. Чи відчуваєте Ви дискомфорт під час спілкування з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваєте себе в оточенні великої групи своїх друзів?

Обробка результатів здійснюється шляхом підрахунку балів за двома шкалами — «комунікативні схильності» та «організаторські схильності». За отриманими результатами визначається низький, середній або високий рівень розвитку кожної з цих характеристик.

Застосування методики КОС-2 дозволило оцінити практичний рівень розвитку професійно важливих умінь, тоді як анкетування — свідоме ставлення студентів до цих умінь і розуміння їхньої ролі у професії. Поєднання об'єктивного (тестового) та суб'єктивного (самооцінного) підходів дало можливість отримати більш повну картину професійної готовності майбутніх судових психологів.

Обидва інструменти були підібрані з урахуванням доступності, валідності та відповідності меті дослідження. Їх комплексне застосування дало змогу не лише зафіксувати рівень сформованості комунікативно-організаторських умінь, але й простежити, як студенти самі оцінюють свій професійний розвиток і які чинники, на їхню думку, сприяють чи перешкоджають цьому процесу.

Таким чином, вибірка та інструментарій дослідження були побудовані так, щоб охопити різні рівні професійного становлення майбутніх фахівців і забезпечити глибоке розуміння структури та змісту професійно важливих умінь судового психолога-експерта. Отримані за допомогою цих методик результати стали основою для подальшого аналізу, інтерпретації та формування практичних рекомендацій щодо вдосконалення підготовки студентів до експертної діяльності.

2.3. Аналіз, інтерпретація та узагальнення результатів.

Дослідження було спрямоване на визначення рівня сформованості професійно важливих умінь майбутніх судових психологів-експертів, та на з'ясування їхнього розуміння специфіки й вимог професійної діяльності. У дослідженні брали участь тридцять респондентів-студентів спеціальності «Психологія». Для збору даних використовувалися дві методики: методика оцінки комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2) та анкетування, що спрямовано на виявлення уявлень студентів про основні професійні вміння та особистісні якості судового психолога-експерта.

Отримані за методикою КОС-2 результати показали, що більшість студентів мають середній рівень розвитку комунікативних схильностей. Зокрема, 56% респондентів мали середні показники, що вказує про наявність базових навичок ефективного спілкування, але між тим звертає увагу на потребу подальшого вдосконалення таких якостей, як емпатійність, активне слухання, здатність до конструктивної взаємодії. Високий рівень комунікативних здібностей показали 27% студентів — вони відзначаються легкістю у встановленні контакту, відкритістю у спілкуванні, гнучкістю поведінки та здатністю підтримувати довірливі стосунки. Низький рівень комунікативних схильностей виявили 17% респондентів, що може свідчити про певні труднощі у встановленні контакту, невпевненість у соціальних ситуаціях чи емоційною скутою поведінкою.

Рівень розвитку організаторських схильностей у більшості учасників також виявився помірним. 60% респондентів показали середній рівень розвитку цих умінь, що свідчить про здатність планувати власну діяльність, приймати рішення і брати відповідальність за спільний результат. Високий рівень організаторських здібностей продемонстрували 23% студентів. Це свідчить про те, що респонденти характеризуються схильністю до лідерства, ініціативністю та вмінням координувати дії інших. Низькі показники, що спостерігалися у 17% учасників, можуть бути зумовлені недостатнім досвідом участі у групових процесах або униканням активної соціальної взаємодії.

Таким чином, результати КОС-2 дозволяють зробити висновок, що більшість студентів мають потенціал для розвитку високого рівня

комунікативних і організаторських умінь, які становлять основу професійної діяльності судового психолога-експерта. Проте залишається потреба у вдосконаленні вмінь налагоджувати контакт, вести професійний діалог, здійснювати психологічне спостереження та аналіз міжособистісних процесів у складних умовах.

Рівень розвитку професійно важливих умінь студентів за результатами методики КОС-2:

Рівень розвитку	Комунікативні схильності	Організаторські схильності
Високий	8 осіб(27%)	7 осіб(23%)
Середній	17 осіб(56%)	18 осіб (60%)
Низький	5 осіб(17%)	5 осіб(17%)
Усього:	30 осіб(100%)	30 осіб(100%)

Результати анкетування дали змогу глибше зрозуміти, як студенти усвідомлюють значення професійно важливих умінь. Більшість респондентів (83%) вважають, що найважливішими професійними якостями судового психолога є етичність, об'єктивність та відповідальність. 76% наголошують на необхідності емоційної стійкості та здатності зберігати самовладання під час роботи з психологічно складними матеріалами. Емпатійність як ключову якість відзначили 67% студентів, підкреслюючи її роль у розумінні внутрішнього стану людини. Аналітичне мислення, уважність до деталей та логічність суджень визначили як необхідні для професії 70% опитаних. Крім того, 63% респондентів підкреслили важливість уміння зберігати професійну дистанцію та не піддаватися емоційному впливу підекспертних осіб, що відповідає принципу неупередженості, а 58% відзначили необхідність дотримання конфіденційності у роботі.

Уявлення студентів про професійно важливі вміння судового психолога (за результатами анкетування)

Професійна якість / уміння	Кількість	Відсоток
-----------------------------------	------------------	-----------------

	респондентів	(%)
Дотримання конфіденційності	1 7	58%
Аналітичне мислення, логічність, уважність до деталей	21	70%
Здатність зберігати професійну дистанцію	19	63%
Емпатійність, здатність до розуміння внутрішнього стану інших	20	67%
Етичність, об'єктивність, відповідальність	25	83%
Емоційна стійкість, самоконтроль	25	83%
Усього опитаних	30	100%

Порівняльний аналіз даних анкетування і тестування показав певні розбіжності між самооцінкою студентів і фактичними результатами. Зокрема, близько 40% респондентів, які в анкетах вказули на високий рівень комунікативних навичок, за результатами КОС-2 показали лише середні показники. Це свідчить про недостатній рівень професійної рефлексії та не завжди адекватну самооцінку, що є типовим для студентського віку. Водночас приблизно 30% студентів, які продемонстрували високі результати в тестуванні, недооцінили свої організаторські здібності, що може бути пов'язано з підвищеною самокритичністю або браком практичного досвіду. Такі результати підтверджують, що на етапі професійного становлення нерідко спостерігається розрив між реальними можливостями особистості та її уявленням про власні професійні якості.

Отримані дані свідчать про те, що більшість студентів мають загальні передумови для розвитку професійної компетентності, проте потребують подальшого вдосконалення у сфері практичної комунікації, аналітичної діяльності та емоційної регуляції. Це закономірно для етапу навчання, коли

теоретичні знання ще не повністю підкріплені практичними навичками. Водночас 90% опитаних розуміють важливість етичних норм у діяльності експерта, зокрема чесності, незалежності від зовнішнього впливу та поваги до особистості підекспертних осіб. Це свідчить про сформовану ціннісну орієнтацію на гуманістичні принципи психологічної діяльності. 80% студентів також визнали необхідність розвитку самоконтролю та здатності регулювати власний емоційний стан, адже робота судового психолога часто передбачає контакт із важкими або травматичними матеріалами.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що у студентів формується збалансована система професійних уявлень, однак існує потреба у поглибленому розвитку практичних умінь. Понад 70% респондентів володіють середнім або високим рівнем комунікативних і організаторських здібностей, що свідчить про позитивну динаміку професійного становлення. Водночас близько 30% студентів демонструють недостатній рівень розвитку цих навичок, що вказує на потребу в спеціально організованих тренінгових програмах, спрямованих на вдосконалення комунікативної культури, розвиток емоційного інтелекту, професійної саморегуляції та рефлексії.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що формування професійно важливих умінь у майбутніх судових психологів є комплексним і динамічним процесом, який потребує поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю. Найбільш ефективним напрямом подальшого розвитку таких умінь є впровадження тренінгових занять, рольових ігор, аналізу реальних експертних ситуацій та супервізії, що сприятиме підвищенню професійної компетентності, етичної відповідальності та емоційної стійкості фахівців. Отримані результати свідчать, що розвиток професійно важливих умінь є не лише навчальним, а й особистісно-психологічним процесом, який вимагає глибокого самопізнання, практичного досвіду та внутрішньої зрілості. Формування таких умінь є обов'язковою умовою підготовки компетентних, морально стійких і психологічно зрілих судових експертів, здатних діяти відповідно до високих етичних та професійних стандартів сучасного правосуддя. Доведено, що одним із ключових чинників підвищення професійної ефективності майбутніх судових психологів є розвиток емоційної

стабільності та стресостійкості. Робота судового психолога пов'язана з високим рівнем емоційного навантаження, адже він часто контактує з людьми, що пережили травматичні події, перебувають у стані психоемоційного стресу або проявляють конфліктну поведінку. Збереження психологічної рівноваги, контроль власних емоцій та здатність діяти об'єктивно є критично важливими для забезпечення точності, достовірності та неупередженості експертних висновків. Для розвитку цих умінь рекомендовано застосовувати такі інструменти, як майндфулнес-практики, дихальні вправи, прогресивна м'язова релаксація, техніки медитації та психологічного розвантаження. Практика цих методів дозволяє студентам навчитися відокремлювати особисті емоції від професійної діяльності та запобігати розвитку емоційного вигорання.

Також було з'ясовано, що розвиток емоційного інтелекту та здатності до рефлексії сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності. Зокрема, вправи на усвідомлення власних емоцій, ведення рефлексивних щоденників, аналіз професійних кейсів, складання "емоційних карт дня" допомагають студентам усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, аналізувати власну поведінку в різних ситуаціях та коригувати її у відповідності з професійними стандартами. Крім того, використання супервізій, групових обговорень та рольових ігор дозволяє отримати зворотний зв'язок від наставників і колег, оцінити рівень професійної готовності та виробити стратегії подальшого розвитку.

Особливу увагу слід приділяти розвитку етичної компетентності та професійної відповідальності. Встановлено, що ефективність судового психолога значною мірою визначається здатністю дотримуватися принципів об'єктивності, неупередженості, конфіденційності, поваги до гідності учасників процесу та гуманістичного підходу до діяльності. Використання аналітичних вправ з етичних дилем, обговорення реальних кейсів та моделювання морально-етичних ситуацій дозволяє студентам виробляти власну позицію щодо професійної етики, розвивати навички самоконтролю та прийняття обґрунтованих рішень у складних моральних ситуаціях.

Крім того, дослідження підтвердило, що розвиток командної взаємодії та навичок міждисциплінарної співпраці є невід'ємною складовою підготовки

фахівців. Судовий психолог повинен ефективно комунікувати з юристами, суддями, слідчими та іншими експертами, при цьому зберігаючи професійну незалежність та об'єктивність. Для цього доцільно застосовувати рольові ігри типу “Експерт – свідок – суддя”, моделювання міждисциплінарних консультацій, груповий аналіз спільних кейсів та вправи на розвиток партнерської комунікації. Ці методи дозволяють формувати навички аргументованого відстоювання власної позиції, конструктивного реагування на критику та ефективної взаємодії в команді. Таким чином, формування професійно важливих умінь у майбутніх судових психологів є комплексним процесом, що включає поєднання знань, практичних навичок, психологічної стійкості, етичної компетентності та здатності до саморефлексії. Використання системного підходу, впровадження тренінгових занять, рольових ігор, супервізій, практичних кейсів та рефлексивних вправ дозволяє підготувати компетентного, психологічно стійкого, морально відповідального та етично зрілого фахівця, здатного діяти ефективно, об'єктивно та відповідально в умовах сучасного правосуддя.

Отримані дані підкреслюють, що розвиток практичних умінь, емоційної стабільності та професійної етики є невід'ємною складовою підготовки майбутніх судових психологів. Лише комплексний підхід до навчання та систематичне використання практичних інструментів і методик забезпечує формування високого рівня професійної компетентності та моральної зрілості майбутнього експерта, готового до відповідальної та ефективної роботи в сучасній системі правосуддя.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було здійснено ґрунтовний теоретичний та емпіричний аналіз проблеми професійної компетентності та практичної готовності фахівців до виконання експертної діяльності у сфері правосуддя.

На основі вивчення наукових джерел і практичного досвіду було з'ясовано, що судово-психологічна експертиза є складним і багатокомпонентним процесом, який вимагає від фахівця не лише глибоких знань у галузі психології, а й здатності інтегрувати їх із правовими, етичними та соціальними аспектами. Судовий психолог-експерт має забезпечити об'єктивність, неупередженість і достовірність своїх висновків, які часто впливають на судові рішення та долі людей.

Ми дослідили, що професійно важливі вміння судового психолога-експерта становлять складну систему інтелектуальних, комунікативних, діагностичних, аналітичних і рефлексивних характеристик, які забезпечують успішне виконання ним професійних завдань. Ці вміння формуються на перетині теоретичної підготовки, практичного досвіду, індивідуально-психологічних особливостей і морально-етичних якостей особистості.

На теоретичному рівні було з'ясовано, що діяльність судового психолога-експерта передбачає вирішення широкого кола завдань — від психологічної діагностики особистості підекспертного до формулювання висновку, який має доказове значення в судовому процесі. Відтак особливу роль відіграють уміння спостерігати, аналізувати, співвідносити факти, розпізнавати психологічні закономірності поведінки та прогнозувати можливі реакції людини в умовах стресу або конфлікту.

Здійснений аналіз праць українських науковців (С. Максименко, І. Булах, В. Климчук, О. Чебикін) дозволив встановити, що проблема професійних компетенцій фахівця в галузі психології розглядається ними як системна єдність знань, навичок і морально-професійних якостей. Ці автори підкреслюють необхідність інтеграції науково-методичних знань і особистісного розвитку спеціаліста. Їхні дослідження дали підґрунтя для

формування сучасного уявлення про професійно важливі якості експерта, який має бути водночас науковцем, практиком і моральним авторитетом у межах судового процесу.

Також було опрацьовано праці зарубіжних дослідників, таких як К. Роджерс, А. Голдштейн, М. Бартоломео, Г. Мелтон, які наголошували на важливості розвитку емпатії, етичної стабільності, когнітивної гнучкості й уміння приймати рішення в умовах невизначеності. Їхні ідеї стали важливими орієнтирами для визначення ключових напрямів розвитку професійних умінь у судовій психології.

Ми визначили, що структура професійно важливих умінь судового психолога-експерта включає кілька взаємопов'язаних компонентів: аналітичний (уміння обробляти, зіставляти й інтерпретувати психологічну інформацію), комунікативний (здатність налагоджувати контакт із підекспертними, судом, слідчими), етичний (дотримання моральних принципів), рефлексивний (усвідомлення власних дій і рішень) та емоційно-вольовий (здатність зберігати психологічну рівновагу в складних умовах).

Емпіричне дослідження мало на меті виявити рівень сформованості таких умінь у майбутніх судових психологів. У вибірці брали участь 30 студентів 1–4 курсів психологічного факультету, які планують професійну діяльність у сфері судової психології. Для реалізації мети дослідження було використано методику КОС-2 (для виявлення комунікативно-організаторських схильностей) та анкетування, у якому студенти оцінювали власні професійні якості, важливі для експертної діяльності.

У процесі дослідження ми дослідили, що рівень сформованості професійно важливих умінь є переважно середнім. Так, близько 47% респондентів продемонстрували середній рівень розвитку комунікативних і організаторських схильностей, 33% — високий рівень, а 20% — низький. Такий розподіл свідчить про те, що більшість студентів мають базові передумови для професійного становлення, проте потребують подальшого вдосконалення комунікативної компетентності, навичок аналізу психологічної інформації та вміння аргументовано формулювати висновки.

Аналіз результатів анкетування дозволив встановити, що респонденти усвідомлюють значення таких умінь, як уміння спостерігати, аналізувати поведінку, працювати з інформацією, формулювати обґрунтовані висновки, зберігати емоційну рівновагу в конфліктних або напружених ситуаціях. Водночас частина учасників відзначила труднощі в підтриманні професійної дистанції, що є важливою етичною вимогою у судово-психологічній практиці.

Результати дослідження дали підстави для висновку, що процес формування професійно важливих умінь має цілісний характер і потребує системного підходу. На розвиток цих умінь впливають не лише навчальні дисципліни, а й позааудиторна діяльність, практика, участь у тренінгах, психологічних експериментах та науково-дослідній роботі.

Ми визначили, що підготовка майбутнього судового психолога-експерта повинна базуватися на поєднанні трьох ключових складових:

1. глибоких теоретичних знань у сфері юридичної психології;
2. практичних умінь збору, аналізу та інтерпретації психологічних даних;
3. етичної зрілості та професійної саморегуляції.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що професійно важливі вміння є основою експертної компетентності. Вони не лише визначають якість експертного висновку, а й впливають на рівень довіри суспільства до судово-психологічної експертизи.

Ми дослідили, що одним із провідних чинників успішності професійної діяльності судового психолога є його здатність зберігати внутрішню рівновагу, уникати емоційного вигорання та підтримувати оптимальний рівень самоконтролю. Емоційна стабільність і здатність до рефлексії забезпечують високу якість аналізу психологічних матеріалів і точність висновків, що особливо важливо у ситуаціях, коли йдеться про судову відповідальність чи психічний стан особи.

Ми визначили, що для подальшого розвитку професійно важливих умінь необхідно вдосконалювати навчальні програми з урахуванням потреб судово-психологічної практики. Доцільним є включення в освітній процес спеціальних курсів, присвячених експертній етиці, методам психологічного аналізу

показань свідків, моделюванню судових ситуацій і роботі з травматичним досвідом.

Загалом результати дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення. З одного боку вони розширюють наукове уявлення про структуру й зміст професійно важливих умінь судового психолога-експерта, а з іншого — можуть бути використані при розробці освітніх програм, методичних рекомендацій і системи професійного відбору майбутніх фахівців.

Підсумовуючи, можна зазначити, що діяльність судового психолога-експерта вимагає високого рівня професійної зрілості, моральної стійкості та глибокого розуміння психологічних процесів. Формування професійно важливих умінь є динамічним процесом, який розвивається протягом усього періоду професійного становлення фахівця. Від рівня розвитку цих умінь залежить об'єктивність, достовірність і точність експертного висновку, а отже, і справедливість судового рішення.

Результати нашої роботи підтвердили, що ефективність судово-психологічної експертизи неможлива без високого рівня розвитку професійно важливих умінь, які формуються через поєднання знань, практичного досвіду, етичної рефлексії та самопізнання. Вони є фундаментом професійної компетентності, а їхнє вдосконалення — ключовим напрямом підготовки майбутніх судових психологів-експертів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алікіна Н. В. Про розвиток судово-психологічної експертизи. Теорія та практика судової експертизи ікриміналістики: зб. наук. праць. Вип. 5 /ред.кол.: М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2005. С. 481–484
2. Васютинська О.Г. Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності: науково-методичні та організаціо-практичні проблеми впровадження і використання, перспективи розвитку. Донецьк: ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. Ч.1. С.54-60
3. В. Ю. Шепітько «Психологія судової діяльності» Навчальний посібник
<https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Psykholohiia-sudovoi-diiial-nosti-Posibnyk.pdf>
4. Дмитерко-Карабин Х.М. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів: автореф. дис...канд. психол.наук.: спец.19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія». Прикарпатський універсией ім. Василя Стефаника, 2004. 20с.
5. Канциренко // [Організаційна психологія. Економічна психологія.](#) - 2016. - № 1. - С. 37-44. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opher_2016_1_6
6. Крюкова М. А., Єлховський І. В. *Судово-психологічна експертиза (в допомогу до самотійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра факультету психології, політології та соціології)*. Одеса : Фенікс, 2021. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14379>
7. Кокур О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О. Психодіагностика лідерських якостей військовослужбовців : метод. посіб. К. : ТОВ «7БЦ», 2023. 171 с.
8. Костицький М. В. Особливості проведення судово-психологічної експертизи в адміністративному процесі. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2013. № 8.С. 10–16. URL : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif>

9. Коновалова В.Е., Шепітько В.Ю. Юридична психологія. Підручник-К.2004. 117-130ст.
10. Криволапчук В.О. Діагностика професійно-важливих якостей керівника органів внутрішніх справ. К., 2010. 437с
11. Лефтеров В.О. Експериментальне дослідження впливу психологічного тренінгу на особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності / В.О. Лефтеров // Психологічне здоров'я і благополуччя людини: теоретико-методологічний аналіз, емпіричні дослідження [Текст]: Монографія / За заг. ред. канд. психол. наук, доцента А.В. Гордєєвої, канд. психол. наук, доцента А.О. Кацєро. Донецьк: ООО «Східний видавничий дім», 2013. С. 257-277
12. Мельнічук І.Я. Сучасні дослідження психологічних механізмів рефлексії. Психологія. Збірник наукових праць. Випуск 2 (5). К.: НПУ. 2009. 280 с.
13. Особистість як суб'єкт правосвідомості та об'єкт судово-психологічної експертизи: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06 / Землянська Олена Володимирівна ; Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. - Х., 2010. - 34 с.
14. Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи / О. В. Землянська ; МВС України, Національний ун-т внутрішніх справ. - Х. : Видавництво Національного ун-ту внутрішніх справ, 2004. - 367 с. - Бібліогр.: с. 352-364. - ISBN 966-610-131-9
15. Основи судової експертизи : навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. — Х. : Право, 2016. — 928 с. - URL: <https://cutt.ly/Y8Arf8Y>
16. Основи практичної психології/ В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін.: Підручник. Київ: Либідь, 2009. 563 с.
17. Панок В.Г. Зміст підготовки практикуючих психологів. Основи практичної психології. К.: Либідь, 1999. 354 с.

18. Підласа І.А. Життєва ситуація особистості та життєва проблема Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2012. Випуск 22. С.282-289
19. Роменець В.А. Суб'єкт психічної активності як предмет історичної психології. Психологія суб'єктної активності особистості. Київ: Інститут психології АПН України, 1993. 568 с.
20. Сахнова Т.В. Навіщо судові психолог? - М. 1990. 58-73 ст.
21. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки: [монографія] Івано-Франковськ: Місто НВ, 2008. 280 с.
22. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб./ За заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. К.: Центр навчальної літератури, 2014. 256с.
23. Татенко В.О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії К.: Либідь, 2016. С 316-358.
24. Єгорова Т. М., Єгоров В. В. Дискусійні питання щодо об'єкта і предмета судової психологічної експертизи. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бо каріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С 428–430.
25. Землянська О. В. Судово-психологічна експертиза : навч. посіб. / О. В. Землянська ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2012. – 300 с. ISBN 978-966-610-201-3
26. Фурман А.А. Ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку майбутніх психологів общества : Автореф. дис . . . канд. психол. наук:
27. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Одеса, 2009. 22с.
28. Areh, I. Forensic assessment may be based on common sense assumptions rather than science. International journal of law and psychiatry. 2020. 71. 101. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2020.101607>.
29. Neal, T. M., Martire, K. A., Johan, J. L., Mathers, E. M., & Otto, R. K. The law meets psychological expertise: Eight best practices to improve forensic psychological assessment. Annual review of law and social science 2022. 18. 169-192. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-050420-010148>

30. Thompson, W. C., & Cole, S. A. (2020). Psychological aspects of forensic identification evidence. In *Expert psychological testimony for the courts*. Psychology Press. 2020. 31-68. DOI: 10.4103/jfsm.jfsm_66_21